

7. PAŃSTWO i OBYWATELSTWO

Państwo – to trwała wspólnota ludzi zamieszkujących określone terytorium oraz poddana władzy zwierzchniej

Państwo – jest polityczną organizacją społeczeństwa, wyposażoną w suwerenną władzę, jest też organizacją terytorialną i przymusową

1. Cechy państwa

Przymusowość – rozumiana jako prawo do zastosowania przemocy przez państwowy aparat władzy

Suwerenność – w zakresie realizacji zadań wewnętrznych i zewnętrznych.

- **Suwerenność wewnętrzna** oznacza, że władza państwowa jest władzą najwyższą (zwierzchnią) na danym obszarze i sama decyduje o swoim zakresie działania.
- **Suwerenność zewnętrzna** oznacza, że państwo jest organizacją niezależną w podejmowaniu decyzji od innych państw

Powszechność – w zakresie zasad prawnych, które dotyczą wszystkich osób zamieszkujących jego terytorium. Przynależność do państwa nie jest dobrowolna. Przynależność do państwa nazywa się obywatelstwem.

Terytorium – państwo jest organizacją terytorialną. obejmuje obszar lądu ograniczony granicami, wody wewnętrzne, przestrzeń powietrzną ponad lądem, przestrzeń pod powierzchnią ziemi, morskie wody przybrzeżne, jednostki pływające i powietrzne oraz siedziby przedstawicielstw dyplomatycznych położone na terytoriach innych państw.

2. Funkcje państwa

- **Funkcja wewnętrzna** polega na zapewnieniu porządku i bezpieczeństwa kraju. (sprawują organy administracji państwowej, policja, prokuratura, sądy, służby więzienne)
- **Funkcja zewnętrzna** to prowadzenie stosunków z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi, zmierzających do ochrony interesów obywateli, których rzecznikiem jest dane państwo (realizują służby dyplomatyczne – ambasadorowie, konsulowi)
- **Funkcja gospodarczo organizatorska** – organizowanie gospodarki w państwie i oddziaływanie na nią. Istnieją dwie koncepcje roli państwa w życiu gospodarczym: typ państwa „nocnego stróża”, typ państwa przedsiębiorcy.
- **Funkcja socjalna** – obejmuje działania zmierzające do zapewnienia minimum egzystencji obywatelom, tworzenie miejsc pracy, bezpieczeństwo i higienę pracy, ochronę środowiska naturalnego
- **Funkcja kulturalna** – wspieranie inicjatyw podejmowanych przez różne środowiska, których celem jest rozwój kultury narodowej.

3. Geneza państwa

Lp.	Nazwa teorii	Twórcy teorii	Poglądy
1.	Koncepcja umowy społecznej z XVIII wieku	Jon Locke, Jan Jakub Rousseau	Do powstania państwa doszło w wyniku umowy zawartej między członkami danego społeczeństwa bądź między nimi a władcą.
2.	Teoria podboju i przemocy	Ludwik Gumplowicz – polski socjolog i teoretyk państwa i prawa	Państwo powstało wskutek podboju plemion słabszych (klanów, szczepów) przez plemiona silniejsze, lepiej zorganizowane. Utworzone w ten sposób państwo utrzymywało podział społeczeństwa na rządzących (zwycięzców) i rządzonych (podbitych)

3.	Koncepcje teistyczne Teizm – wiara w Boga, stwórcę świata, który stale wpływa na jego losy.	Święty Augustyn Święty Tomasz z Akwinu	<u>Św. Augustyn</u> uważał, że każda władza państwowa pochodzi od Boga. <u>Św. Tomasz</u> uważał, że od Boga pochodzi jedynie sama istota władzy; państwo zaś jest dziełem ludzi. Stąd państwa jak i władza może być zarówno dobra jak i zła, toteż złym władcom można i trzeba się przeciwstawiać.
4.	Koncepcje marksistowskie	Fryderyk Engels	Państwo powstało w wyniku rozpadu wspólnoty pierwotnej, rozpadu społeczeństwa na klasy i pojawienia się własności prywatnej. <ul style="list-style-type: none"> ▪ Państwo jest narzędziem w ręku klasy panującej, która posiada na własność środki produkcji. ▪ Typ państwa zależy od tego, która klasa społeczna dominuje ekonomicznie i politycznie w państwie. Na tej podstawie wyodrębniono <u>cztery typy państwa</u>: niewolnicze, feudalne, kapitalistyczne i socjalistyczne. ▪ W komunizmie miało nastąpić obumarcie państwa i powstanie społeczeństwa bezklasowego.

4. Typy państw

Formy państw – sposób organizacji życia politycznego i społecznego w kraju

a) ze względu na formę rządów (strukturę organów państwa i stosunki panujące między nimi) wyróżniamy:

- **monarchię** – reprezentantem jest władca sprawujący władzę dożywotnio. Monarchia może być absolutna (władza monarchy jest nieograniczona – np. Francja za Ludwika XIV), parlamentarna (władza monarchy jest ograniczona przez parlament – np. W. Brytania), konstytucyjna (władza monarchy jest ograniczona przez konstytucję, która przyznaje część uprawnień organom przedstawicielskim czyli np. parlamentowi).
- **republikę** – organy państwa są jednoosobowe (np. prezydent) i kolegialne (np. rząd), są powoływane na określony czas w drodze wyborów. Republika może być demokratyczna (np. III Rzeczypospolita) lub autorytarna (np. Polska w czasach Piłsudskiego, Portugalia pod rządami Salazara)

b) ze względu na reżim polityczny – ustrój państwa; środki i metody sprawowania władzy:

- **państwo demokratyczne** – państwo opierające się na konstytucyjnych zasadach: suwerenności narodu, trójpodziału władzy i pluralizmu politycznego. W państwie tym wyznaje się takie wartości jak: tolerancja, równość wobec prawa, rozwinięte wolności i swobody jednostki, sprawiedliwość, ład społeczny. Istnieją dwa modele państwa demokratycznego: państwo liberalne i socjalne. Państwo liberalne gwarantuje nienaruszalność własności prywatnej oraz przestrzega zasad gospodarki rynkowej ograniczając do minimum własną interwencję w różne sfery tej gospodarki (W. Brytania, USA przez wielkim kryzysem). Państwo socjalne – duży nacisk kładzie na politykę socjalną; jest to państwo opiekuńcze wobec obywatela (Szwecja)
- **państwo autorytarne** – ograniczony pluralizm, ograniczenie praw obywatelskich oraz zmniejszenie wpływu społeczeństwa na organy sprawujące władzę
- **państwo totalitarne** – brak pluralizmu, funkcjonuje tylko 1 partia polit., państwo kontroluje wszystkie dziedziny życia publicznego, a nawet sfery ściśle prywatne (ZSRR, III Rzesza)

c) ze względu na ustrój terytorialny - strukturę terytorialną państwa:

- **państwo unitarne** – wewnętrznie jednolite, w których jednostki administracji lokalnej są podporządkowane organom centralnym i nie posiadają politycznej samodzielności (Polska)
- **państwo złożone** – składające się z części (np. stany w USA, landy w Niemczech), które mają pełny lub ograniczony zakres suwerenności. Mogą to być np. państwa połączone unią personalną (związek państw połączonych osobą władcy – np. Polska za panowania Andegawenów lub po unii polsko – litewskiej w Krewie) lub unią realną – państwa połączone przez główne organy państwa i prowadzące wspólną politykę zagraniczną (Rzeczpospolita Obojga Narodów); federacje - państwo związkowe złożone z części, które posiadają określoną autonomię prawną i polityczną (Niemcy, USA); konfederacje – związek państw powołany w celu realizacji określonych zamierzeń (Unia Europejska)

d) ze względu na system polityczny – zasady organizacji aparatu państwowego, a szczególnie relacje między władzą ustawodawczą a wykonawczą:

- **państwo o systemie parlamentarnym** – rząd powoływany przez głowę państwa musi posiadać poparcie parlamentu, przed którym ponosi odpowiedzialność (Polska)
- **państwo o systemie prezydenckim** – silna pozycja prezydenta wybieranego w wyborach powszechnych, który odpowiada za politykę zagraniczną, będącego zwierzchnikiem sił zbrojnych (USA)
- **państwo o systemie mieszanym** – stanowi połączenie systemu parlamentarnego i prezydenckiego: władza państwowa spoczywa w ręku władzy wykonawczej; władzę wykonawczą sprawuje prezydent i rząd; rząd jest odpowiedzialny przed parlamentem i jest przez niego kontrolowany ale jest powoływany przez prezydenta, prezydent posiada faktyczną władzę w państwie (Francja)
- **państwo o systemie parlamentarno – komitetowym** – opiera się na zasadzie jednolitości władzy państwowej, której najwyższym organem władzy jest parlament, olbrzymie znaczenie demokracji bezpośredniej w oparciu o referendum; ograniczona rola przedstawicielskich organów władzy (Szwajcaria).

5. Porównanie systemu władzy w państwie totalitarnym i autorytarnym

Państwo autorytarne	Państwo totalitarne
<ul style="list-style-type: none"> ▪ system autorytarny opiera się na elitaryzmie – rządach wybitnej jednostki, która ma „naturalne” prawo do narzucania swoich rządów społeczeństwu ▪ organizacja państwa opiera się na silnej władzy wykonawczej w rękach jednostki obdarzonej dużym autorytetem ▪ silna, zhierarchizowana władza wykonawcza ▪ skoncentrowanie władzy w ręku przywódcy i jego najbliższego otoczenia, którzy podejmują szybkie i egzekwowlalne decyzje zatwierdzone przez bezwolny parlament ▪ rozwinięty aparat przymusu (policja, wojsko) ▪ organy przedstawicielskie (parlament) odgrywają drugorzędną rolę ▪ odrzuca równość między ludźmi, wolność, tolerancję i pluralizm 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ na czele państwa stoi jednostka – „wódz” ▪ obowiązuje jedna ideologia obejmująca zarówno życie publiczne jak i prywatne ▪ istnieje jedna hierarchicznie zorganizowana partia podporządkowująca sobie urzędy państwowe, na czele której stoi „wódz” ▪ rozbudowany system bezpieczeństwa wewnętrznego – państwo policyjne ▪ systematyczne stosowanie terroru wobec przeciwników politycznych ▪ monopol środków przekazu (mediów) spoczywa w rękach państwa ▪ monopol władzy politycznej i militarnej ▪ podporządkowanie gospodarki kontroli partii ▪ indoktrynacja społeczeństwa – wpajanie ideologii poprzez oświatę, naukę, media, kulturę i sztukę

6. Obywatelstwo

Obywatelstwo – jest to przynależność jednostki do państwa. Ma ono charakter sformalizowany gdyż to przepisy prawne określają, kto jest obywatelem państwa.

Sposoby nadawania obywatelstwa na świecie:

1. Zasada prawa krwi – obywatelstwo otrzymują osoby, których rodzice (lub chociaż jeden rodzic) jest obywatelem danego kraju.
2. Zasada prawa ziemi – obywatelstwo otrzymują osoby, które urodziły się w kraju, w którym obowiązuje ta zasada (np. USA, Wielka Brytania, Australia).
3. Zawarcie związku małżeńskiego z obywatelem danego kraju.
4. Nadanie obywatelstwa przez właściwy organ państwowy.

Obywatelstwo polskie – w państwie polskim decyduje zasada krwi „*ius sanguinis*”.

Obywatelstwo polskie otrzymuje człowiek, który:

- Urodził się z rodziców, z których choć 1 ma obywatelstwo polskie
- Urodził się lub został znaleziony na terytorium Polski, jeżeli:
  1. Jego rodzice są nieznanymi
  2. Jego rodzice nie mają żadnego obywatelstwa
  3. Nie da się ustalić obywatelstwa rodziców
- Cudzoziemiec, gdy:
  1. Zawarł małżeństwo z obywatelem polskim
  2. Gdy mieszka w Polsce, od co najmniej 5 lat
- Repatriant (osoba polskiej narodowości), która wraca do kraju za zezwoleniem władz i z zamiarem zamieszkania w Polsce na stałe. Obywatelstwo polskie otrzymuje w momencie przekroczenia granicy.
- O nadanie obywatelstwa polskiego trzeba wystąpić z wnioskiem do Prezydenta RP, który obywatelstwo nadaje.

7. Prawa i obowiązki obywateli w państwie demokratycznym

Prawa i obowiązki obywateli - każde państwo demokratyczne gwarantuje obywatelom znaczny zakres praw i wolności obywatelskich oraz nakłada na nich pewne obowiązki.

Obowiązki obywatelskie – ogół konstytucyjnie ustanowionych nakazów dotyczących obywateli danego kraju.

Do podstawowych obowiązków obywateli polskich należy:

- ❖ Poszanowanie praw innych
- ❖ Przestrzeganie prawa
- ❖ Ponoszenie ciężarów i świadczeń publicznych np. płacenie podatków
- ❖ Obowiązek wierności Rzeczypospolitej
- ❖ Obowiązek obrony kraju

Prawa, wolności obywateli polskich gwarantowane przez konstytucję.

Prawa i wolności obywatelskie

- ochrona życia
- zakaz poddawania eksperymentom naukowym bez zgody osoby zainteresowanej
- zakaz stosowania tortur, kar cielesnych i okrutnego traktowania
- nietykalność i wolność osobista, ograniczenie wolności tylko na mocy decyzji sądu

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prawo do sprawiedliwego i jawnego procesu ▪ prawo do prywatności, wolność komunikowania się i nienaruszalność mieszkania ▪ swoboda poruszania się po terytorium kraju, prawo wyjazdu za granicę oraz wolność wyboru miejsca zamieszkania ▪ wolność sumienia i religii ▪ wolność wyrażania poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji
Prawa i wolności polityczne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wolność uczestnictwa i organizacji zgromadzeń publicznych ▪ wolność zrzeszania się ▪ dostęp do służby publicznej ▪ prawo do informacji o działaniu organów państwowych i samorządowych ▪ prawo wyborcze i prawo udziału w referendum ▪ prawo do składania petycji i skarg
Prawa i wolności ekonomiczne, socjalne i kulturalne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prawo do własności i dziedziczenia ▪ prawo wyboru zawodu i miejsca pracy ▪ prawo do ochrony zdrowia ▪ prawo do nauki, która do 18. roku życia jest obowiązkowa, a w szkołach publicznych bezpłatna ▪ wolność twórczości artystycznej, badań naukowych i korzystania z dóbr kultury

8. Obywatel a władza w systemach totalitarnych, autorytarnych i demokratycznych.

Państwo demokratyczne	Państwo autorytarne	Państwo totalitarne
<p>Państwo stoi na straży praw i wolności obywatelskich Obywatele mogą:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ zrzeszać się – zakładać stowarzyszenia, towarzystwa, partie polityczne ▪ swobodnie głosić swoje poglądy i opinie ▪ zgłaszać publicznie swoje petycje ▪ wybierać swoich przedstawicieli (posłów, senatorów) ▪ bez żadnych przeszkód kandydować do władz obieralnych (samorządowych czy centralnych). Jedynymi wymogami są odpowiedni wiek, obywatelstwo i miejsce zamieszkania ▪ mogą uczestniczyć w procesie legislacyjnym (uchwalania prawa) dzięki 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ największą wartością jest państwo, któremu jest podporządkowany każdy obywatel <p>Państwo ogranicza swobody i wolności obywatelskie; uznaniowo stosuje prawa obywatelskie:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ogranicza się wolność słowa (cenzura) ▪ łamie prawo do swobodnego wyrażania poglądów ▪ ogranicza prawa wyborcze – pełnię praw, szczególnie w przypadku biernego prawa wyborczego, mają tylko „elity” ▪ ograniczanie wolności sumienia i wyznania (czasami) ▪ ogranicza swobodę działalności partii politycznych ▪ ogranicza prawo do 	<p>Państwo w ogóle nie przestrzega praw i wolności jednostki – jednostka całkowicie podporządkowana państwu</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ideologia totalitarna narzuca obywatelom gusta estetyczne, modę, obyczajowość ▪ nie ma prawa swobodnego zrzeszania się ▪ wszystkie instytucje i organizacje są podporządkowane jednej rządzącej partii ▪ obywatel nie może swobodnie się wypowiadać i wyrażać opinii sprzecznych z przyjętą ideologią pod groźbą restrykcji – np. uwięzienie, kara śmierci ▪ nie może wybrać partii politycznej zgodnie ze swoimi poglądami gdyż

<p>referendum; mogą również składać swoje petycje i uwagi na ręce swojego reprezentanta (posła)</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ mają wolność religijną ▪ mają prawo do informacji ▪ wszyscy obywatele są równi wobec prawa ▪ mają prawo do posiadania własności i do jej ochrony ▪ mają prawo do nietykalności osobistej i majątkowej, które mogą być ograniczone jedynie za zgodą sądu ▪ mają prawo do prywatności i tajemnicy korespondencji 	<p>swobodnego zrzeszania się i organizowania demonstracji</p>	<p>funkcjonuje tylko jedna partia rządząca</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ nie ma wpływu na wybór władz państwowych ▪ nie ma wpływu na proces legislacyjny ▪ nie ma prawa do indywidualizmu ▪ wszystkie media są kontrolowane, cenzurowane, a podawane informacje są „dostosowywane” do ideologii ▪ nie ma prawa do prywatności, ▪ nie ma prawa do nietykalności osobistej i majątkowej – może utracić wolność i majątek z nakazu administracyjnego
---	---	--